

เส้นทางการเสริมพลังชุมชนสู่สิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรม:
กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย

Roadmap to Community Empowerment for Equitable Education in
Multicultural Border Areas: Case Study of Chiang Rai Province

จามรี พระสุนิลา^{1,*}, ต๋องรัก จิตบรรเทา² และทิพวรรณ เมืองใจ²

Jamaree Prasunin^{1,*}, Tongrak Jitbantao² and Tippawan Muangjai²

¹ คณะสังคมศาสตร์ Faculty of Social Sciences

² คณะครุศาสตร์ Faculty of Education

^{1,2} มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย Chiang Rai Rajabhat University

*Corresponding author email: jamaree.pra@cru.ac.th

Received: September 3, 2025 Revised: February 26, 2026 Accepted: March 9, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาช่องว่างด้านการเข้าถึงและคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงรายและพัฒนาเส้นทางการเสริมพลังชุมชนในการสนับสนุนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียม โดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธีรูปแบบอธิบายเชิงลำดับ โดยเริ่มจากการสำรวจเชิงปริมาณในกลุ่มตัวอย่าง 400 คน ที่เป็นเยาวชนชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย ด้วยแบบสอบถามที่ครอบคลุมการเข้าถึงการศึกษา คุณภาพการเรียนรู้ ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค วิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา ต่อมาใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เยาวชนที่มีคะแนนสูง ผู้นำชุมชน ครู และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล ตั้งแต่เดือนมกราคม - สิงหาคม 2568 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า การทดสอบด้านการเข้าถึงการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 40.5 ชี้ให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมมีศักยภาพพื้นฐานในการเรียนรู้และเข้าถึงทรัพยากรพื้นฐานแต่ยังขาดแรงสนับสนุนด้านคุณภาพ อย่างต่อเนื่องและเท่าเทียม มีเยาวชนร้อยละ 70.5 เข้าถึงทุนการศึกษาได้น้อย รวมถึงผลการพัฒนาเส้นทางการเสริมพลังชุมชนสะท้อนถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่เท่าเทียม ปลอดภัย และสอดคล้องกับบริบทพหุวัฒนธรรม เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ชายแดน

คำสำคัญ: สิทธิการศึกษา, พหุวัฒนธรรม, พลังชุมชน

Abstract

This study aimed to examine gaps in educational access and learning quality among children and youth in the multicultural border areas of Chiang Rai Province, and to develop a community empowerment roadmap to support equitable educational rights. A sequential explanatory mixed methods design was employed, beginning with a quantitative survey of 400 participants. These are ethnic minority youths in Chiang Rai province. Using a questionnaire covering educational access, learning quality, and supporting and constraining factors, analyzed through descriptive statistics. Subsequently, qualitative methods were applied through workshops with key informants, including high-scoring youth, community leaders, teachers, and representatives from governmental and non-governmental organizations. The data collection period is from January to August 2025, and the data was analyzed using content analysis.

The research findings revealed that educational access was predominantly at a moderate level, accounting for 40.5%. This suggests that multicultural children and youth possess fundamental learning potential and access to basic resources. However, there remains a deficiency in continuous and equitable quality support, with 70.5% of youth reporting limited access to scholarships. Furthermore, the development of a community empowerment roadmap underscored the significance of participation as a vital mechanism in fostering equitable and safe learning spaces that align with multicultural contexts. This approach is essential for enhancing educational quality and community resilience in border areas.

Keywords: Equitable Education, Multicultural, Community Empowerment

1. บทนำ

การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์ เพื่อสังคมที่ก้าวหน้า เมื่อพิจารณาบทบาทของสิทธิทางการศึกษาในมิติของความเสมอภาคและความยั่งยืน การวิจัยนี้สามารถชี้ให้เห็นว่าการเข้าถึงการศึกษาที่เท่าเทียมไม่ควรถูกจำกัดด้วยพื้นที่พรมแดน ชาติพันธุ์ หรือสถานะทางสังคม การขยายโอกาสทางการศึกษาไม่เพียงเป็นการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน แต่ยังเป็นการลงทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดความมั่นคง ความเป็นธรรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริง สอดคล้องกับข้อบัญญัติปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights: UDHR) และ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child: CRC) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีและมีหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน สิทธิเหล่านี้อย่างจริงจัง (United Nations, 1948; UNICEF, 1989) บทความนี้จึงขอเสนอผลการศึกษาเส้นทางการเสริมพลังชุมชนสู่สิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรม โดยมีเหตุผลแสดงถึงความสำคัญของการศึกษาเชิงพื้นที่จังหวัดเชียงราย ดังนี้

เหตุผลสนับสนุนประการแรก แนวทางการเสริมสร้างสิทธิทางการศึกษาในพื้นที่ชายแดนภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมครั้งนี้ อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่าด้วยพลังเชิงโครงสร้าง (Structural power) ที่กำหนดสิทธิการเข้าถึง การยอมรับ และความยั่งยืนของระบบการศึกษา และพลังเชิงปฏิบัติการ (Agency power) ของครู นักเรียน ครอบครัว และชุมชนที่สามารถต่อรองหรือสร้างพื้นที่สิทธิ โดยในปัจจุบันพบว่า การเสริมสร้างสิทธิทางการศึกษาที่เท่าเทียม คลอบคลุมนั้น มีความจำเป็นที่ต้องอาศัยการรวมพลัง (Empowerment) ที่มาจากพลังเชิงนโยบาย (Policy power) จากภาครัฐและหน่วยงานการศึกษาที่มีอำนาจในการออกมติ เช่น มติคณะรัฐมนตรี 2548 ที่รับรองสิทธิเด็กไร้สัญชาติให้เข้าถึงโรงเรียนไทย (UNICEF Thailand, 2019 & UNICEF Thailand, 2022) ผสานกับพลังเชิงโครงสร้างท้องถิ่น (Structural/Community power) ที่องค์กรปกครองท้องถิ่นและผู้นำชุมชนชาติพันธุ์มีพลังในการสร้างความยอมรับทางวัฒนธรรม เช่น การสนับสนุนการเรียนการสอนสองภาษา (UNESCO Bangkok, 2017) ร่วมกับพลังเชิงปฏิบัติการของครัวเรือน (Agency) ที่ครอบครัวและผู้ปกครองสามารถรวมตัวเรียกร้องสิทธิ เช่น การยื่นหนังสือเพื่อให้ลูก ๆ ได้รับบัตรประจำตัวนักเรียน แม้ไม่มีเลขบัตรประชาชน (Sirilak & Hallinger, 2020) ดังนั้น “พลัง” ในการเสริมสร้างสิทธิทางการศึกษาที่มีเป้าหมายภายใต้ปรัชญาการศึกษาพัฒนามนุษย์ จึงไม่ได้อยู่เพียงในมือของอำนาจรัฐ หากแต่เป็นพลังแบบกระจายที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงนโยบายระดับโครงสร้าง ระดับชุมชน และระดับครัวเรือน การเข้าใจพลวัตของพลังเหล่านี้ทำให้การพัฒนาสังคมและนโยบายการศึกษาในพื้นที่ชายแดนไม่ใช่แค่การจัดสรรทรัพยากรแต่คือการสร้างพื้นที่สิทธิที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม

ประการต่อมา บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดเชียงราย จะสามารถเป็นพื้นที่นำร่องเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างสิทธิทางการศึกษาในพื้นที่ชายแดน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา และมีประชากรที่ไม่ระบุสัญชาติอาศัยอยู่จำนวนมาก โดยพบว่ามีจำนวนประชากรที่ไม่ระบุสัญชาติไทย

อาศัยอยู่จำนวน 271,306 คน (กรมการปกครอง, 2567) ซึ่งสร้างความท้าทายทั้งด้านการเข้าถึง การยอมรับทางวัฒนธรรม และความต่อเนื่องของการเรียนรู้ การนำกรอบนโยบายระดับชาติที่ยืนยันสิทธิการศึกษาเป็นหลักประกันพื้นฐานมาประสานกับแนวปฏิบัติที่ตอบสนองบริบทท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย ยืนยันถึงบริบทความเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และภาษา ซึ่งประเทศไทยมีนโยบายรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานในการได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค ครอบคลุมเด็กที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน เด็กไร้สัญชาติ และเด็กข้ามพรมแดน อย่างไรก็ตาม ช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติยังคงปรากฏ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนที่มีภาวะเคลื่อนย้ายสูงและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชายแดนจังหวัดเชียงรายเชื่อมต่อเมียนมาและลาว เป็นตัวอย่างสำคัญที่สะท้อนความซับซ้อนของการเข้าถึง การคงอยู่ในระบบ และคุณภาพการเรียนรู้ งานนี้พัฒนาระเบียบวิธีเพื่อวัด “สิทธิทางการศึกษาเชิงปฏิบัติการ” (Operationalized right to education) ผ่านดัชนีเชิงพื้นที่และการติดตามผลกระทบทางสังคม พร้อมเสนอประมวลนโยบายเชิงระบบที่หน่วยงานระดับจังหวัดสามารถนำไปใช้ได้จริง อาทิ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงราย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ทั้ง 18 อำเภอ รวมถึงสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ตลอดจนสถาบันการศึกษาในพื้นที่

ประการสุดท้าย แรงกระเพื่อมของพลังเชิงโครงสร้างท้องถิ่น และพลังเชิงปฏิบัติการของครอบครัวเด็กและเยาวชนเอง จะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสิทธิทางการศึกษาในพื้นที่ชายแดนภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงราย ซึ่งในการวิจัยนี้ใช้การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนเชิงปฏิบัติการ ในมิติของการเสริมสร้างสิทธิทางการศึกษา ซึ่งไม่เพียงเป็นการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็กและเยาวชนในชุมชนพื้นที่เท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงพลังแห่งความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ชุมชน และครัวเรือน ที่สามารถสร้างพื้นที่แห่งโอกาสอย่างแท้จริง และด้วยแนวทางผสานวิธี การบูรณาการนโยบายและแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น แผนชุมชนจะสามารถต่อยอดเป็นแนวทางจัดสวัสดิการชุมชนด้านการสนับสนุนการศึกษา ที่ถือเป็นการลงทุนทางสังคมในการขยายโอกาสทางการศึกษา สามารถเปลี่ยนแปลงชีวิต และเสริมสร้างความยั่งยืนของสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ทุกภาคส่วนร่วมสร้างสังคมที่ทุกคนเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียม และมีคุณค่าอย่างแท้จริง

ดังนั้นการศึกษานี้มุ่งสร้างสรรค์แผนชุมชนเพื่อการเสริมสร้างสิทธิทางการศึกษาในพื้นที่ชายแดนภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ต้นแบบจังหวัดเชียงราย โดยมีเป้าหมายเพื่อสำรวจช่องว่างการเข้าถึงและคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนกลุ่มในพื้นที่ โดยมีความเฉพาะตัวของบริบทพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงรายที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และสถานะทางสังคมสูง และการมีส่วนร่วมจัดทำแผนชุมชน และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายระดับชุมชนจากการผสานพลังภาคีเครือข่ายท้องถิ่น สถานศึกษา ครอบครัว และชุมชน เป็นเส้นทางการเสริมพลังชุมชน (Roadmap to community empowerment) ที่จะสามารถเป็นแนวทางขับเคลื่อนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรม ต่อยอดสู่การพัฒนา

นวัตกรรมเชิงพื้นที่ (Area-based Innovation) เพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมและเป็นตัวแบบความร่วมมือที่ยั่งยืนในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงรายอย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาช่องว่างด้านการเข้าถึงและคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

2.2 เพื่อพัฒนาเส้นทางการเสริมพลังชุมชนในการสนับสนุนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมสำหรับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการเรื่อง “การเสริมสร้างพลังชุมชนพหุวัฒนธรรมสู่สิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียม จังหวัดเชียงราย” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจาก กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ผ่านมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 งานวิจัยได้ดำเนินการโดยคำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง ได้ผ่านการพิจารณาและได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เลขที่ 004-2568-Exe (CRRU-IRB) งานวิจัยนี้ใช้รูปแบบผสมวิธีตามลำดับ (Sequential mixed methods design) โดยเป็นการสำรวจเชิงปริมาณในกลุ่มตัวอย่าง 400 คน เพื่อศึกษาช่องว่างด้านการเข้าถึงและคุณภาพการเรียนรู้ และนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติที่ได้จากขั้นแรกมาเป็นฐานในการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) และวิจัยเชิงคุณภาพกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

กระบวนการวิจัยเริ่มจากสำรวจช่องว่างด้านการเข้าถึงและคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนกลุ่มในพื้นที่ด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Data) ในตัวแทนเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรม อายุ 15-25 ปี ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย จำนวนประชากรทั้งสิ้น 32,930 คน ทุกระดับการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ตารางขนาดตัวอย่าง จำนวน 400 คน คัดเลือกโดยการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster sampling) จากลักษณะประชากรระดับอำเภอจำนวน 18 อำเภอ และกำหนดการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) จาก 12 กลุ่มชาติพันธุ์หลัก ได้แก่ ปกาเกอญอ ม้ง เมี่ยน อาข่า ลาหู่ ลีซู ลัวะ ขมุ ไทลื้อ จินยูนนาน ไทใหญ่ และไทยวน (คนเมือง) ด้วยแบบสอบถามที่มีกรอบประเด็นการเข้าถึงการศึกษา คุณภาพการเรียนรู้ ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค และความคิดเห็นเกี่ยวกับการลดความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา โดยมีพิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ผลการประเมินพบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของข้อคำถามทุกข้อมีค่า 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ว่ามีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ จากนั้น ดำเนินการทดสอบความเชื่อมั่น

ของแบบสอบถามในกลุ่มทดลอง ด้วยวิธีการคำนวณสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) เท่ากับ 0.99 ซึ่งมีระดับความเชื่อมั่นที่สูงมากซึ่งอาจสะท้อนถึงความหนาแน่นเชิงเนื้อหา (Item redundancy) จึงได้ดำเนินการควบคุมคุณภาพเครื่องมือผ่านกระบวนการ ดังนี้

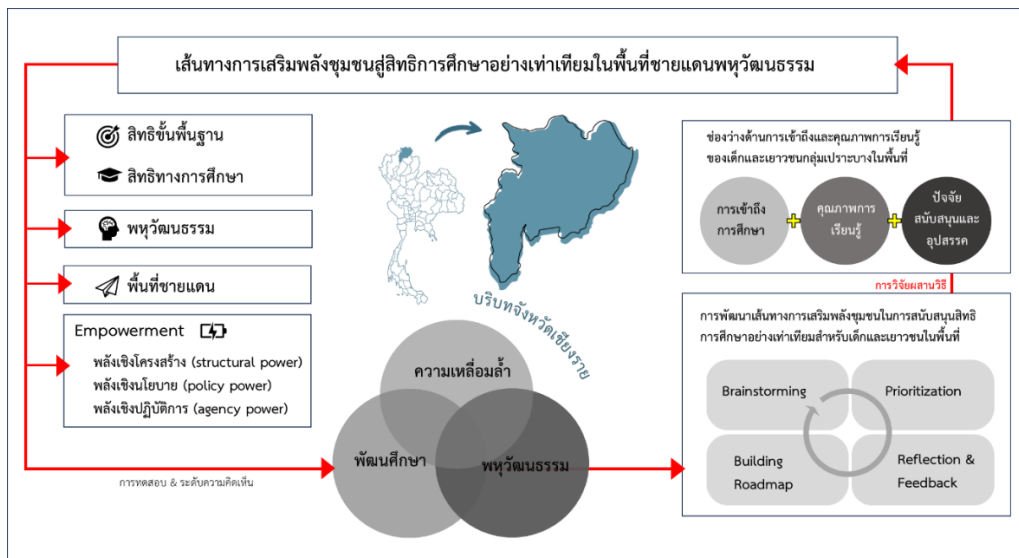
1. การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) เครื่องมือผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ซึ่งยืนยันความสอดคล้องของข้อคำถามกับนิยามปฏิบัติการในทุกมิติ โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ในเกณฑ์สูง (1.00)
2. การวิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ (Item-Total correlation) ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม พบว่าทุกข้อมีค่าอำนาจจำแนกผ่านเกณฑ์ และไม่มีข้อคำถามใดที่มีลักษณะซ้ำซ้อนจนส่งผลกระทบต่อความตรงเชิงพยากรณ์
3. เนื่องจากชุดคำถามถูกออกแบบมาเพื่อวัดสติการศึกษในพื้นที่เฉพาะ (Context-specific) ซึ่งบริบทของกลุ่มเป้าหมายมีความเป็นเอกภาพสูงในกลุ่มเยาวชนพื้นที่พหุวัฒนธรรม ทำให้การตอบสนองต่อแบบสอบถามมีทิศทางที่สอดคล้องกันอย่างมาก (Homogeneity) ส่งผลให้ค่าความเชื่อมั่นปรากฏในระดับสูงดังกล่าว

การวิเคราะห์ข้อมูลตามรูปแบบการวิจัยผสานวิธีแบบอธิบายเชิงลำดับครั้งนี้ ในขั้นตอนแรก เน้นการคัดกรองและจำแนกกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งกระบวนการนี้จำเป็นต้องอาศัยการกระจายตัวของข้อมูลเชิงพรรณนาเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือก กระบวนการครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

จากนั้นดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการโดยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติด้านการเข้าถึงการศึกษา คุณภาพการเรียนรู้ ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค สู่การพัฒนาเส้นทางการเสริมพลังชุมชนในการสนับสนุนสิทธิ การศึกษาอย่างเท่าเทียมสำหรับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงรายอย่างมีส่วนร่วม ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative data) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยใช้วิธีการเลือกแบบ เฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ตัวแทนเยาวชนที่มีคะแนนการทดสอบด้านการเข้าถึง การศึกษาในระดับมาก จากกระบวนการวิจัยเชิงปริมาณ (คะแนนรวม 13 คะแนนขึ้นไป จำนวน 220 คน) เนื่องจากสามารถช่วยในการศึกษาหาความสำเร็จหรือปัจจัยที่เอื้อให้เยาวชนกลุ่มนี้ก้าวข้ามอุปสรรคเชิง โครงสร้างเพื่อนำไปเป็นต้นแบบในการพัฒนาเส้นทาง ตลอดจนสามารถอธิบายความหมาย (Explaining) ของข้อมูลที่พบในการวิจัยเชิงปริมาณในขั้นตอนแรก รวมทั้งเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง จากผู้นำชุมชน (3 คน) บุคลากรทางการศึกษา (20 คน) ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (4 คน) และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (3 คน) ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสิทธิทางการศึกษาของเยาวชน เครื่องมือการวิจัยได้แก่ ประเด็นการสนทนากลุ่ม ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยใช้กิจกรรมระดมความคิดเห็น (Brainstorming) การจัดลำดับความสำคัญ (Prioritization) การสร้างโมเดลหรือแผนภาพเส้นทางการเสริมพลังชุมชน

ในการสนับสนุนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมสำหรับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรม (Model building roadmap to community empowerment) และการสะท้อนผลลัพธ์และข้อเสนอแนะ (Reflection & Feedback) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยการจำแนก จัดกลุ่ม สรุปสาระสำคัญ และนำเสนอต่อผู้ให้ข้อมูลหลัก ร่วมกับการตรวจสอบข้อมูลและการอภิปรายร่วมกันของคณะผู้วิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย / Figure 1 Conceptual Framework

กรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาช่องว่างด้านการเข้าถึงและคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงราย โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและความท้าทายที่เกิดขึ้นในบริบทท้องถิ่น ซึ่งมีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและการบูรณาการพลังเพื่อสร้างพื้นที่สิทธิทางการศึกษา (UNICEF Thailand, 2019, UNICEF Thailand, 2022 & Sirilak & Hallinger, 2020) รวมถึงแนวทางพัฒนาเส้นทางการเสริมพลังชุมชน เพื่อสนับสนุนและขับเคลื่อนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมสำหรับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งครอบครัว ชุมชน หน่วยงานรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้เกิดระบบการสนับสนุนที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และภาษาของพื้นที่ โดยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research)

4. ผลการศึกษาและอภิปรายผล

ผลการศึกษาช่องว่างด้านการเข้าถึงและคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดน พหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ซึ่งการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเสมอภาคและความเท่าเทียมทางสังคม ในพื้นที่ที่มีทั้งความเป็นเมืองชายแดนและดินแดนความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การเรียนรู้ที่มีความสอดคล้อง กับบริบทท้องถิ่นจะช่วยสร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมสู่แนวทางเสริมพลังชุมชนในการสนับสนุน สิทธิการศึกษาที่ยั่งยืน ดังนั้นในด้านการศึกษาช่องว่างด้านการเข้าถึงและคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและ เยาวชนในพื้นที่ สามารถนำเสนอผลการศึกษาได้ 4 มิติ ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐาน การเข้าถึงการศึกษา คุณภาพการเรียนรู้ ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรค ดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของเยาวชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย (n = 400)

Table 1 Information on Multicultural Youth in Chiang Rai Province (n = 400)

ข้อมูลพื้นฐานของเยาวชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	240	59.85
หญิง	160	40.15
รวม	400	100.00
ช่วงอายุ		
15 – 17 ปี	71	17.75
18 – 20 ปี	103	25.75
21 – 23 ปี	174	43.50
24 – 25 ปี	52	13.00
รวม	400	100.00

ข้อมูลพื้นฐานของเยาวชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มชาติพันธุ์		
ปกากะญอ	37	9.25
ม้ง	89	22.25
เมี่ยน	48	12.00
อาข่า	85	21.25
ลาหู่	47	11.75
ลีซู	12	3.00
ลัวะ	9	2.25
ขมุ	8	2.00
ไทลื้อ	7	1.75
จีนยูนนาน	12	3.00
ไทใหญ่	6	1.50
ไทยวน (คนเมือง)	40	10.00
รวม	400	100.00

จากตารางที่ 1 ผลการศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 59.85 ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 21–23 ปี ร้อยละ 43.50 และด้านชาติพันธุ์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากสังกัดกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ร้อยละ 22.25 และชาติพันธุ์อาข่า ร้อยละ 21.25 ตามลำดับ

น่าสังเกตว่า เยาวชนที่มีช่วงอายุ 21–23 ปี เป็นช่วงรอยต่อสำคัญระหว่างการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และการก้าวเข้าสู่ตลาดแรงงาน รวมทั้งในบริบทพื้นที่ชายแดนเชียงราย ช่วงวัยนี้เป็นช่วงที่สถานะทางทะเบียนจะส่งผลกระทบชัดเจนที่สุด เนื่องจากการสมัครงานในวิชาชีพเฉพาะหรือการขอใบอนุญาตต่าง ๆ มักติดขัดหากไม่มีสถานะที่ชัดเจน รวมถึงเป็นกลุ่มที่มีพลังเชิงปฏิบัติการที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนเส้นทางเสริมพลังและครอบคลุมเส้นทางการเรียนรู้ (Learning Journey) ทั้งหมด ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการออกแบบเส้นทางการเสริมพลังที่ใช้งานได้จริงต่อไป

ในด้านการเข้าถึงการศึกษา คุณภาพการเรียนรู้ ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค และความคิดเห็นเกี่ยวกับการลดความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา นั้น ได้กำหนดเกณฑ์การทดสอบคุณภาพการเรียนรู้ ระดับของความเห็นด้านคุณภาพการเรียนรู้ ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค และข้อเสนอแนะการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ดังนี้

การทดสอบการเข้าถึงการศึกษา

มีการแปลงคะแนนรวมเป็นระดับการเข้าถึง ดังนี้

คะแนนรวม	ร้อยละ (%)	ระดับการเข้าถึง	ความหมาย
0 – 4	0 – 20%	น้อยที่สุด	เด็กเข้าถึงการศึกษาได้น้อยมาก มีอุปสรรคหลายด้าน
5 – 8	21 – 40%	น้อย	เด็กเข้าถึงการศึกษาได้น้อย มีอุปสรรคสำคัญบางประการ
9 – 12	41 – 60%	ปานกลาง	เด็กเข้าถึงการศึกษาในระดับพอใช้ มีอุปสรรคบางด้านแต่ยังสามารถเรียนได้
13 – 16	61 – 80%	มาก	เด็กเข้าถึงการศึกษาได้ดี อุปสรรคมีไม่มากนัก
17 – 20	81 – 100%	มากที่สุด	เด็กเข้าถึงการศึกษาได้ครบถ้วน มีโอกาสเรียน เต็มทีและทรัพยากรเพียงพอ

ระดับของความเห็นด้านคุณภาพการเรียนรู้ ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค

ดำเนินการแสดงผลระดับของความคิดเห็นจากคะแนนเฉลี่ย 5 ระดับ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	1.00 – 1.79	ระดับ	น้อยที่สุด / ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
คะแนนเฉลี่ย	1.80 – 2.59	ระดับ	น้อย / ไม่เห็นด้วย
คะแนนเฉลี่ย	2.60 – 3.39	ระดับ	ปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย	3.40 – 4.19	ระดับ	มาก / เห็นด้วย
คะแนนเฉลี่ย	4.20 – 5.00	ระดับ	มากที่สุด / เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์การทดสอบด้านการเข้าถึงการศึกษา

Table 2 Results of the Educational Access Test Analysis

การทดสอบการเข้าถึงการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
คะแนนรวม 0 – 4	0	0.00
คะแนนรวม 5 – 8	18	4.50
คะแนนรวม 9 – 12	162	40.50
คะแนนรวม 13 – 16	144	36.00
คะแนนรวม 17 – 20	76	19.00
รวม	400	100.00

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์การเข้าถึงการศึกษารายข้อ

Table 3 Results of Itemized Analysis on Access to Education

การทดสอบการเข้าถึงการศึกษา	ใช่		ไม่ใช่	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
โรงเรียนอยู่ใกล้บ้านของฉัน	273	68.25	127	31.75
ฉันสามารถเดินทางไปโรงเรียนได้สะดวก	333	83.25	67	16.75
ครอบครัวสามารถสนับสนุนค่าเดินทางไปโรงเรียนได้	396	99.00	4	1.00
ฉันมีเอกสารประจำตัวนักเรียนครบถ้วน	265	66.25	135	33.75
ฉันมีสมุด หนังสือ และอุปกรณ์การเรียนเพียงพอ	252	63.00	148	37.00
ฉันสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ได้	329	82.25	71	17.75
โรงเรียนมีสื่อการเรียนรู้เพียงพอสำหรับฉัน	156	39.00	244	61.00
โรงเรียนมีครูที่สามารถช่วยเหลือเมื่อฉันมีปัญหาการเรียน	160	40.00	240	60.00
ฉันสามารถเข้าร่วมกิจกรรมเสริมทักษะในโรงเรียนได้	239	59.75	161	40.25
ฉันได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวให้เรียนต่อ	192	48.00	208	52.00
ฉันได้รับการสนับสนุนจากชุมชนหรือผู้นำชุมชนให้เรียนต่อ	207	51.75	193	48.25
ฉันสามารถเข้าเรียนได้ครบทุกวันโดยไม่มีอุปสรรคใหญ่	313	78.25	87	21.75
โรงเรียนมีห้องสมุดหรือแหล่งเรียนรู้ที่ฉันสามารถใช้ได้	345	86.25	55	13.75
ฉันสามารถยืมหนังสือหรือสื่อการเรียนจากโรงเรียนได้	362	90.50	38	9.50
มีเพื่อนหรือรุ่นพี่ช่วยเหลือและสนับสนุนการเรียนของฉัน	185	46.25	215	53.75
โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของฉัน	125	31.25	275	68.75
ฉันสามารถเข้าถึงทุนการศึกษาหรือสิทธิช่วยเหลือทางการศึกษาได้	118	29.50	282	70.50
ครูและบุคลากรในโรงเรียนให้คำแนะนำด้านการเรียนอย่างเพียงพอ	265	66.25	135	33.75
ฉันสามารถเข้าถึงอาหารกลางวันหรือสิ่งอำนวยความสะดวกในโรงเรียน	125	31.25	275	68.75
ฉันรู้สึกรว่าการเรียนในโรงเรียนเป็นเรื่องที่ทำได้และไม่ถูกกีดกัน	249	62.25	151	37.75

จากตารางที่ 2 และตารางที่ 3 พบว่า ผลการทดสอบด้านการเข้าถึงการศึกษาพบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีระดับการเข้าถึงการศึกษาในระดับปานกลาง โดยกลุ่มที่ได้คะแนนอยู่ในช่วง 9-12 คะแนนมีมากที่สุด รองลงมาคือการเข้าถึงระดับมาก มีคะแนนอยู่ในช่วง 13-16 คะแนน สะท้อนให้เห็นว่าระบบการศึกษาในพื้นที่สามารถรองรับการเข้าถึงขั้นพื้นฐานได้ค่อนข้างดี อย่างไรก็ตาม เมื่อตรวจสอบเป็นรายข้อ พบว่าปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การเดินทาง ห้องสมุด การเข้าถึงอินเทอร์เน็ต และการสนับสนุนค่าใช้จ่ายพื้นฐาน มีความพร้อมในระดับมาก แต่ยังมีข้อจำกัดสำคัญด้านคุณภาพการเรียนรู้และการสนับสนุนต่อเนื่อง โดยเฉพาะ

การขาดสื่อการเรียนการสอนที่เพียงพอ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ทุนการศึกษา ตลอดจนการสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน ซึ่งยังอยู่ในระดับต่ำ สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการเข้าถึงการศึกษาแม้จะเกิดขึ้นได้จริง แต่ยังไม่สมบูรณ์ในมิติของความเสมอภาคและความยั่งยืนในการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนชายแดนจังหวัดเชียงราย เมื่อพิจารณารายประเด็น จะเห็นทั้งจุดแข็งและข้อจำกัด ดังนี้

จุดแข็ง มีผู้ตอบไขในสัดส่วนสูง ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ครอบครัวสนับสนุนค่าเดินทางไปโรงเรียนได้ (99%) เด็กและเยาวชนมีโอกาสยืมหนังสือหรือสื่อจากโรงเรียน (90.5%) โรงเรียนมีห้องสมุด/แหล่งเรียนรู้ (86%) เข้าถึงอินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ได้ (82%) เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่สามารถมาเรียนได้ครบทุกวัน (78%)

ข้อจำกัด มีผู้ตอบไม่ไข ในสัดส่วนสูง ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ เด็กและเยาวชนเข้าถึงทุนการศึกษา/สิทธิช่วยเหลือได้น้อย (70.5%) ขาดอาหารกลางวัน/สิ่งอำนวยความสะดวก (68.8%) มีความคิดเห็นว่าโรงเรียนไม่ค่อยจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ (68.8%) รวมถึงมีมุมมองว่าโรงเรียนขาดสื่อการเรียนรู้อย่างเพียงพอสำหรับจำนวนนักเรียน (61%)

ดังนั้น สามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่า เด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมส่วนใหญ่ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย มีการเข้าถึงการศึกษาจากโครงสร้างพื้นฐานด้านการเดินทางและทรัพยากรพื้นฐานบางส่วนที่ดี แต่ยังคงขาดโอกาสด้านคุณภาพและความต่อเนื่อง เช่น สื่อการเรียน กิจกรรมเสริม และการสนับสนุนทุนการศึกษา

ตารางที่ 4 ระดับของความเห็นด้านคุณภาพการเรียนรู้ ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค

Table 4 Levels of Perceptions Regarding Learning Quality, Supporting Factors, and Challenges

ระดับของความเห็นด้านคุณภาพการเรียนรู้ ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค	ค่าเฉลี่ย	SD
ด้านคุณภาพการเรียนรู้		
ความเข้าใจบทเรียนในชั้นเรียนได้ดี	4.64	0.67
สามารถทำการบ้านและส่งงานตรงเวลา	4.63	0.76
สนุกและมีแรงจูงใจในการเรียน	3.86	0.64
ครูให้ความสนใจและช่วยเหลือเมื่อฉันมีปัญหาการเรียน	3.78	0.59
ได้เข้าร่วมกิจกรรมเสริมทักษะและโครงการพิเศษได้	3.84	1.22
การเรียนในโรงเรียนช่วยพัฒนาทักษะชีวิตของฉัน	3.43	0.49
ฉันพอใจกับความรู้และทักษะที่ได้รับจากการเรียน	3.09	0.28
สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองจากหนังสือหรือสื่ออื่นได้	3.54	0.50
โรงเรียนสนับสนุนให้ฉันประสบความสำเร็จในการเรียน	3.05	0.22
ฉันมั่นใจในความสามารถของตัวเองด้านการเรียน	3.05	0.22

ระดับของความเห็นด้านคุณภาพการเรียนรู้ ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค	ค่าเฉลี่ย	SD
ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค		
ครอบครัวให้การสนับสนุนด้านการเรียนของฉันอย่างเพียงพอ	3.40	0.77
ชุมชนและผู้นำชุมชนให้การสนับสนุนด้านการศึกษา	3.28	0.65
โรงเรียนมีทรัพยากรและอุปกรณ์ที่ช่วยให้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ	4.01	0.41
การเดินทางไปโรงเรียนสะดวกและปลอดภัย	2.85	0.60
ปัญหาภาษาและวัฒนธรรมไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนของฉัน	2.95	0.76
ฉันรู้สึกว่ามีคนไม่ได้ถูกเลือกปฏิบัติหรือถูกละเมิดสิทธิในการเรียน	3.30	0.62
สุขภาพหรือความปลอดภัยไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนของฉัน	3.51	0.92
ฉันสามารถเข้าถึงทุนการศึกษา สิทธิ หรือความช่วยเหลือจากภายนอกได้	2.72	0.61
ครูและบุคลากรในโรงเรียนให้คำแนะนำและสนับสนุนอย่างเพียงพอ	2.41	0.81
ฉันรู้สึกว่ามีความช่วยเหลือเพียงพอจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอก (เช่น NGO, องค์กรพัฒนาเด็ก)	2.52	1.06

จากตารางที่ 4 พบว่า ระดับของความเห็นด้านคุณภาพการเรียนรู้ ปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคของผู้ตอบแบบสอบถาม ในด้านคุณภาพการเรียนรู้ เด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมส่วนใหญ่มีความเข้าใจบทเรียนในชั้นเรียนได้ดีมาก (ค่าเฉลี่ย 4.64, SD .67) และสามารถทำการบ้านหรือส่งงานตรงเวลา (ค่าเฉลี่ย 4.63, SD .76) อยู่ในระดับสูง แต่ในด้านแรงจูงใจและความสนุกในการเรียนอยู่ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.86, SD .64) รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมทักษะ (ค่าเฉลี่ย 3.84, SD 1.22) และการได้รับความสนใจช่วยเหลือจากครู (ค่าเฉลี่ย 3.78, SD .59) ขณะที่ข้อที่ว่า เด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองจากหนังสือหรือสื่ออื่นได้ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.54, SD .50) การพัฒนาทักษะชีวิต (ค่าเฉลี่ย 3.43, SD .49) และความพอใจในความรู้ทักษะที่ได้รับ อยู่ในระดับน้อย ค่าเฉลี่ย 3.09 นอกจากนี้ ความมั่นใจในตนเองและการรับรู้ว่าโรงเรียนสนับสนุนให้ประสบความสำเร็จ มีค่าเฉลี่ย 3.05 เท่ากัน แสดงว่านักเรียนยังรู้สึกไม่มั่นใจและขาดแรงหนุนจากสภาพแวดล้อมการเรียน

ในด้านปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรค พบว่า โรงเรียนมีทรัพยากรและอุปกรณ์เพียงพอค่อนข้างสูง (ค่าเฉลี่ย 4.01, SD .41) รองลงมาเป็นปัจจัยเกื้อหนุนด้านครอบครัว (ค่าเฉลี่ย 3.40, SD .77) สุขภาพหรือความปลอดภัยไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียน (ค่าเฉลี่ย 3.51, SD .92) การที่ไม่ถูกเลือกปฏิบัติหรือถูกละเมิดสิทธิในการเรียน (ค่าเฉลี่ย 3.30, SD .62) และแรงหนุนเสริมจากชุมชนให้การสนับสนุนการศึกษาในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.28, SD .65) แต่ปัญหาสำคัญคือข้อจำกัดด้านภาษาและวัฒนธรรม (ค่าเฉลี่ย 2.95, SD .76) และการเดินทางที่ไม่สะดวก (ค่าเฉลี่ย 2.85, SD .60) ขณะที่สิทธิการศึกษาและความช่วยเหลือจากภายนอก เช่น ทุนการศึกษา (ค่าเฉลี่ย 2.72, SD .61) และความช่วยเหลือจาก หน่วยงานต่าง ๆ ยังอยู่ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 2.52, SD 1.06)

ข้อมูลข้างต้นสะท้อนว่า เด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมมีศักยภาพพื้นฐานที่ดีในการเรียนรู้ แต่ยังคงขาดแรงเสริมในเชิงคุณภาพ เช่น แรงจูงใจ ความมั่นใจ และการสนับสนุนต่อเนื่องจากครู ครอบครัว และองค์กรภายนอก ทำให้แม้จะเข้าถึงการศึกษาได้ แต่การเรียนรู้ยังไม่เต็มศักยภาพ

ผลการพัฒนาเส้นทางการเสริมพลังชุมชนในการสนับสนุนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมสำหรับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรม พบว่า ในบริบทของพื้นที่ชายแดน ปัญหาและความท้าทายทางการศึกษามักถูกกำหนดโดยปัจจัยเชิงพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลต่อการเข้าถึงและคุณภาพการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ การพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยกลไกที่สามารถตอบสนองต่อบริบทเฉพาะนี้ได้ ผลการศึกษาในการประชุมเชิงปฏิบัติการ สะท้อนเส้นทางการเสริมพลังชุมชนในการสนับสนุนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมด้วยคำว่า 1) แผนชุมชน และ 2) เส้นทางการเสริมพลังชุมชน ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถออกแบบและดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสิทธิทางการศึกษาอย่างเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น

โดยมีคำกล่าวจากผู้ให้ข้อมูลหลักในกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการว่า

“... สิ่งที่เราคาดหวัง คือ สิทธิในการมีบัตรประชาชน เพราะถ้าเป็นบัตรชมพู หรือไม่มีบัตรนะ ทำให้ละอ่อนในบ้านเราไม่ได้สิทธิเหมือนคนอื่นร้อยเปอร์เซ็นต์นะ อันนี้พ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) หรือผู้ใหญ่ช่วยได้ บรรจุการพัฒนาความรู้ความเข้าใจไว้ในแผนชุมชนได้นะ...” (ผู้ให้ข้อมูลหลัก นาย A (นามสมมติ) อายุ 57 ปี, 27 มิถุนายน 2568)

“... ครูคือคนที่ใกล้ชิดที่สุด รองจากพ่อแม่ ครูกับผอ.ช่วยได้ในการวางแผนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐหรือ NGOs ในการเสริมพลังชุมชนในการสนับสนุนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียม ครู ผอ. ผู้นำชุมชน หรือแม้แต่เยาวชนเองร่วมมือกันทำงาน ช่วยกันตามบทบาท...” (ผู้ให้ข้อมูลหลัก นาย B (นามสมมติ) อายุ 20 ปี, 27 มิถุนายน 2568)

การสร้างพื้นที่การเรียนรู้ภายใต้กลยุทธ์เชิงปฏิบัติที่มุ่งเน้นการสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษา พร้อมทั้งสอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ โดยมีผลลัพธ์ที่คาดหวังคือ การพัฒนาการศึกษาควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทำให้พื้นที่ชายแดนกลายเป็นพื้นที่ที่สนับสนุนการเรียนรู้ พื้นที่ปลอดภัยทางการศึกษา และพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีข้อเสนอแนะในด้านอุปสรรคสำหรับความเหลื่อมล้ำในมิติของสัญชาติและเยาวชนชายแดน โดยสอดคล้องกับการวิจัยของรักชนก มาไพศาลกิจ (2563) เรื่อง การเข้าถึงบริการด้านการศึกษาของนักเรียนไร้สัญชาติ โรงเรียนสหศาสตร์ศึกษา จังหวัดเชียงราย โดยเป็นการศึกษาและวิเคราะห์โอกาส ปัญหา และอุปสรรคในการเข้าถึงบริการด้านการศึกษา มีมุมมองต่อนโยบายและปฏิบัติการของรัฐ รวมถึงนโยบายที่โรงเรียนสนับสนุนบริการด้านการศึกษาให้แก่ นักเรียนไร้สัญชาติ ดังนั้นการมีตัวตนอยู่ในรัฐหรือที่เรียกเป็นทางการว่า “การได้รับสัญชาติ” (Legal citizenship) ย่อมเป็นกุญแจให้นักเรียนไร้สัญชาติเหล่านี้ได้รับสิทธิอื่น ๆ มาทดแทนสิทธิที่ขาดหายไป

คือ การได้รับทุนรัฐบาล การกู้ยืมเงินเพื่อการศึกษา และการได้เข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้ได้แนวทางในการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงบริการด้านการศึกษา ในระดับสถาบันการศึกษา พบว่าผู้บริหารโรงเรียนได้มีนโยบายในการจัดบริการทางการศึกษาฟรีให้กับนักเรียนไร้สัญชาติ และมีนโยบายให้ช่วยเหลือและติดตามผลในการดำเนินการขอสัญชาติของนักเรียน สำหรับองค์กรอิสระ การวิจัยพบว่ามีบทบาทสำคัญในการให้คำแนะนำต่อเนื่อง นอกจากนี้พบถึงข้อเสนอแนะด้านการจัดการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดในด้านภาษา ซึ่งเยาวชนพหุวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะภาษาถิ่น สามารถยกระดับบทเรียน กิจกรรม หรือหลักสูตรที่มีการถ่ายทอดเป็นภาษาท้องถิ่น ซึ่งมีบทความนำเสนอในระดับการศึกษาอุดมศึกษาในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาครูหรือบุคลากร โดย Person และ Burarungrot (2025) ได้วิเคราะห์ความท้าทายในการพัฒนาครูระดับอุดมศึกษาเพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาแบบทวิ-พหุภาษาที่ใช้ภาษาแม่เป็นฐานในประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นการพัฒนาครูเพื่อสนับสนุนการศึกษาในพื้นที่ชายแดนที่มีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม ทั้งการจำกัดการเข้าถึงการศึกษาและขาดครูผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาพื้นเมือง ผลการวิจัยครั้งนี้ต่อยอดแนวคิดนี้โดยสร้างแผนชุมชนเพื่อเสริมสร้างสิทธิทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ครอบครัว สถานศึกษา และเครือข่ายท้องถิ่น เพื่อปิดช่องว่างด้านการเข้าถึงและคุณภาพการเรียนรู้ และสร้างเส้นทางขับเคลื่อนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมและยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรม

ภาพที่ 2 กระบวนการรวบรวมข้อมูลและการประชุมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนและสถานศึกษา

Figure 2 Data Collection and Participatory Workshop Process in Community and School Settings

5. สรุปผล

โดยสรุป บทความนี้มีผลการวิจัยถึงเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมที่มีอายุระหว่าง 15-25 ปี และส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ที่มีอายุระหว่าง 21-23 ปี เป็นชาติพันธุ์ม้งและอาข่ามากที่สุด สะท้อนถึงความเป็นพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงราย สำหรับในด้านการเข้าถึงการศึกษา พบว่าเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีระดับการเข้าถึงอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก โดยมีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การเดินทาง ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต และค่าใช้จ่ายพื้นฐาน แต่ยังมีข้อจำกัดด้านคุณภาพการเรียนรู้และความต่อเนื่องของการสนับสนุน โดยเฉพาะสื่อการเรียน กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ทุนการศึกษา รวมถึงแรงสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน ส่วนด้านคุณภาพการเรียนรู้ เด็กและเยาวชนมีความเข้าใจบทเรียนและการทำงานตามที่ได้รับมอบหมายอยู่ในระดับสูง แต่ยังคงขาดแรงจูงใจ และความมั่นใจในการเรียน อีกทั้งยังรู้สึกว่าการเรียนไม่ได้เป็นแรงหนุนสำคัญต่อความสำเร็จทางการศึกษา เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคพบว่าโรงเรียนมีทรัพยากรพื้นฐานเพียงพอ แต่ยังมีปัญหาสำคัญเกี่ยวกับภาษา วัฒนธรรม การเดินทาง รวมถึงการขาดทุนการศึกษาและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเด็กและเยาวชนพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนมีศักยภาพพื้นฐานทางการเรียนรู้ที่ดี แต่ยังคงขาดแรงเสริมในมิติคุณภาพและความยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนาสิทธิการศึกษาในพื้นที่ชายแดนเพื่อความเท่าเทียมอย่างแท้จริงจำเป็นต้องใช้กลไกการเสริมพลังชุมชนผ่านการจัดทำเส้นทางการเสริมพลังเพื่อสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่เท่าเทียม ปลอดภัย และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษาและความเข้มแข็งของชุมชนไปพร้อมกัน เส้นทางการเสริมพลังชุมชนสู่สิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรมนี้ จึงขับเคลื่อนผ่านการผสมผสานพลังในมิติต่าง ๆ ประกอบด้วยพลังเชิงโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างความยอมรับในสิทธิพื้นฐานและตัวตนผ่านกลไกทางสังคมในระดับพื้นที่ พลังเชิงนโยบาย การผลักดันข้อตกลงหรือนโยบายท้องถิ่นที่เอื้อต่อการเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษา และที่สำคัญที่สุด คือ พลังเชิงปฏิบัติการ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและเยาวชนสามารถพิทักษ์และเรียกร้องสิทธิของตนเองได้

บทสรุปของการศึกษาช่องว่างด้านการเข้าถึงและคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายเชิงโครงสร้างและสิทธิทางการศึกษาที่ทับซ้อนกับบริบทท้องถิ่น การพัฒนาเส้นทางการเสริมพลังชุมชน (Roadmap to community empowerment) จึงถูกออกแบบมาเพื่อเป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียม โดยให้ความสำคัญสูงสุดกับ กระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Process) ของภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน ทั้งครอบครัว ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อผสมผสานพลังเชิงนโยบาย พลังเชิงโครงสร้าง และพลังเชิงปฏิบัติการเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่การสร้างระบบสนับสนุนที่ยั่งยืน ปลอดภัย และสอดคล้องกับฐานรากทางสังคม วัฒนธรรม และภาษาของพื้นที่ชายแดนอย่างเป็นรูปธรรม

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

6.1.1 การพัฒนานโยบายและแนวทางการจัดการศึกษา

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนานโยบายที่ส่งเสริมการเข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียมสำหรับเยาวชนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย โดยควรปรับหลักสูตรและรูปแบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ และเชื้อชาติ เพื่อให้เด็กทุกกลุ่มได้รับโอกาสเรียนรู้ที่เหมาะสมและมีคุณภาพในทุกระดับ

6.1.2 การเสริมพลังชุมชนและสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนสิทธิการศึกษา การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน จึงเป็นสิ่งจำเป็น ผลวิจัยแนะนำให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเพิ่มความตระหนักและความสามารถของชุมชนในการสนับสนุนเด็กและเยาวชน

6.1.3 การสนับสนุนและติดตามผลเชิงยั่งยืน

เพื่อให้การส่งเสริมสิทธิการศึกษาในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย มีความต่อเนื่อง ควรจัดทำแผนการติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยใช้ข้อมูลเชิงบูรณาการจากงานวิจัยเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับปรับปรุงนโยบายและโครงการให้สอดคล้องกับความต้องการของเยาวชนและชุมชนในระยะยาว

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

6.2.1 การสร้างความรู้และเผยแพร่แนวทางปฏิบัติที่ดี

จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถต่อยอดแนวทางการศึกษาและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ คู่มือ หรือรายงานสำหรับครู ชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นต้นแบบเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติในการส่งเสริมสิทธิการศึกษาในพื้นที่ชายแดนอื่น ๆ โดยประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบท

6.2.2 การออกแบบโปรแกรมสนับสนุนเด็กและเยาวชนกลุ่มเปราะบาง

สามารถต่อยอดการวิจัยด้านนวัตกรรมการศึกษา โมเดล หรือรูปแบบโปรแกรมเสริมทักษะการเรียนรู้เสริม และการสนับสนุนด้านทรัพยากร ที่ผลการวิจัยมีข้อเสนอชี้ให้เห็นความแตกต่างด้านอุปสรรคและความต้องการของเด็กแต่ละกลุ่ม และการออกแบบโปรแกรมสนับสนุนเด็กและเยาวชนกลุ่มเปราะบางที่ควรปรับตามความเฉพาะตัวของเด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่ม พร้อมสร้างระบบติดตามและประเมินผลเพื่อให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

7. กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำหรับโอกาสและการสนับสนุนจากทุนอุดหนุนการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย หน่วยงานต้นสังกัดที่ได้มอบทรัพยากรการวิจัยในทุกมิติ ตลอดจนเป็นต้นแบบสำหรับการสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางการเรียนรู้

ขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิ เยาวชนพหุวัฒนธรรม ผู้นำชุมชน ตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ และผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ได้ร่วมมือกันพัฒนางานวิจัย ให้คำแนะนำและแนวทาง พร้อมทั้งร่วมตรวจสอบและปรับแก้ไข คณะผู้วิจัยและผู้ช่วยภาคสนามทุกท่านในการร่วมงานวิชาการ และร่วมเสริมสร้างขวัญกำลังใจจนเป็นที่มาของการตกลึกทางวิชาการ “เส้นทางการเสริมพลังชุมชนในการสนับสนุนสิทธิการศึกษาอย่างเท่าเทียมสำหรับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย” อย่างเป็นทางการในรูปแบบในครั้งนี้

8. เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2567). *สถิติประชากรตามทะเบียนราษฎร*. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2568 จาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/view>
- ดวงดาว ไพสรรค์พานิชกุล, สุรัชย์ วีระกุล, และอรทัย จารุพัฒกุล. (2564). ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของประเทศไทย. *วารสารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 5(2), 47–65
- รักชนก มาไพศาลกิจ. (2563) การเข้าถึงบริการด้านการศึกษานักเรียนไร้สัญชาติ โรงเรียนสหศาสตร์ศึกษา จังหวัดเชียงราย. *Connexion: Journal of Humanities and Social Sciences*, 9(2). 87-94.
- Person, K., & Burarungrot, M. (2025). *Multilingual education and teacher training in Thailand*. In S.
- Sirilak, S., & Hallinger, P. (2020). Addressing the challenges of education for stateless children in Thailand: A policy and leadership perspective. *Educational Management Administration & Leadership*, 48(4), 646–664.
- UNESCO Bangkok. (2017). *Mother tongue-based multilingual education in Thailand: Key policy and implementation issues*. UNESCO Asia and Pacific Regional Bureau for Education.
- UNICEF. (2019). *Education knows no border: Bangkok/Chiang Mai/Tak/Trat/other case studies* (Report).
- UNICEF. (2022). *A situational analysis of migrant children's education in Thailand* (Research report).